

considera finalizată, de acum nemaifuncționând nicio structură specifică pe pământul crăiesc, cu excepția Consistoriului Superior al Bisericii Evanghelice.

Pierzând, astfel, în perioada post-pașoptistă, posibilitatea organizării propriei autonomii și a perpetuării vechilor privilegii, sașii se vor reorienta, ca și românii de altfel, spre două sectoare vitale ale vieții lor naționale: școala și biserica. Capitolul V tratează tocmai aceste aspecte, insistând pe trei probleme principale constituite ca atare în subcapitole: organizarea Bisericii Evanghelice C. A. din Transilvania și elaborarea constituției bisericești pentru sașii evanghelici în perioada neoabsolutistă, problema despăgubirii decimei ecleziastice pentru Biserica Evanghelică C. A. din Transilvania, „Dotația Națională” și școlile săsești. Considerațiile finale reiau în rezumat ideile majore ale lucrării, întreaga sa argumentație gravitând în jurul expresiei așezate de autor în chiar titlul cărții: „de la privilegiu la uniformizare.” Dorind să pacifice Transilvania și s-o reintegreze deplin în structurile Imperiului, autoritățile habsburgice nu puteau fi sensibile la proiectele sașilor, datorită orientării lor mai degrabă spre timpuri medievale decât spre spiritul secolului XIX. Istoricul Mádly punctează foarte clar acest lucru: „Dorind pace, liniște și asigurarea prosperității tuturor locuitorilor provinciei, autoritățile nu au mai dat curs preceptelor politice săsești, considerând pe acestea ca fiind expresii ale izolaționismului politic și ale menținerii unei poziții privilegiate.” Ideea unei țări de coroană săsești devenind imposibilă și nerecomandabilă, continuă autorul, autoritățile austriece s-au dovedit în schimb receptive la problemele economice, școlare, bisericești și sociale ale sașilor ardeleni. Mai mult, în deceniul neoabsolutist, fără a abandona loialitatea față de Habsburgi, sașii se vor reorienta tot mai mult spre Germania, asumând un concept nou, mai extins, acela de națiune culturală germană.

Cartea se încheie cu anexele documentare, bibliografia, indicele de nume și cel de localități. Dorim să remarcăm profesionalismul autorului, capacitatea sa de a face inteligibil un subiect altminteri mai greu abordabil chiar și pentru istoricii profesioniști, specializați pe perioada secolului XIX. Un alt aspect pozitiv evident pentru cel care parcurge lucrarea lui Loránd Mádly constă în capacitatea sa de sinteză, vizibilă foarte bine în concluzii, unde se reia într-o manieră clară și succintă totodată, demonstrația întregii cărți. Reconstituind istoria sașilor ardeleni în deceniul neoabsolutist, cartea de față ne prezintă în fapt un decupaj ilustrativ din procesul de modernizare a structurilor politico-administrative ale Transilvaniei din perioada post-pașoptistă. Îi dorim autorului să poată să ducă mai departe acest masiv proiect istoriografic – istoria sașilor ardeleni în secolul al XIX-lea, și să ne mai ofere reconstituiri ale istoriei acestei comunități și pentru perioadele următoare: liberalism (1860-1866) și dualism (1867-1918).

Ion Cârja

Jakob RANNICHER, *Im Zeichen seiner Zeit. Briefe und Reden (1846-1874)* [ed. Monica Vlaicu] Partea I, Sibiu, Edit. Honterus, 2008, 327 p.

Gama publicațiilor privind istoria sașilor ardeleni în epoca modernă se întregește prin prezentul volum, care oferă, pe lângă panoramarea unei perioade din istoria Transilvaniei marcată de numeroase schimbări politice, și detalii interesante despre una dintre personalitățile politice și culturale eminente ale sașilor ardeleni, a cărei activitate marchează întreaga perioadă descrisă: Jakob Rannicher.

Perioada activității politice a acestuia, asupra căreia se concentrează și prezentul volum de corespondență (1846-1874), a adus o multitudine de provocări pentru sașii transilvăneni; instituțiile tradiționale ale acestora au trebuit, în fiecare moment de turnură al acestei perioade, nu numai să-și redefină poziția, structura și funcționalitatea, ci să ia decizii grele și importante pentru întreaga existență în viitor a națiunii săsești și a circumscrierii politice a acesteia. Revoluția de la 1848-1849, care a constituit punctul central de cotitură și poate cel mai dificil moment al secolului al XIX-lea, apoi deceniul neoabsolutist, care a debutat cu speranțe mari pentru toți locuitorii Transilvaniei, speranțe care în doar puțini ani au devenit deșarte, rămânând doar urmele reformelor întreprinse de administrația austriacă, apoi regimul liberal, în care a renăscut entuziasmul care amintea chiar de

„primăvara popoarelor”, dar care s-a dovedit a fi nici mai mult, nici mai puțin decât calea directă spre dualism și, în fine, instaurarea regimului dualist și provocările noii epoci care a început astfel, au conturat arena pe care s-a desfășurat activitatea politică a sașilor ardeleni, în care Jakob Rannicher a avut un rol însemnat.

Tocmai în acest context, o importanță deosebită a revenit personalităților marcante, care deseori au definit, prin aportul lor, existența în sine a instituțiilor pe care le-au reprezentat. Jakob Rannicher poate fi amintit deci în același context cu comitele Franz von Salmen, cu superintendenții Georg Paul Binder și Georg Daniel Teutsch, cu omul politic și jurnalistul Heinrich Schmidt, cu Josef Andreas Zimmermann, unul dintre cei mai influenți oameni politici sași ai acestei perioade.

Volumul de față reprezintă prima parte a unui demers complex de valorificare a corespondenței și discursurilor lui Jakob Rannicher, cuprinzând scrisorile cele mai relevante din perioada 1846-1874. Editoarea volumului, doamna Monica Vlaicu, este o cunosătoare excepțională a colecțiilor Arhivelor Statului din Sibiu, prin activitatea de câteva decenii desfășurată aici; putem considera acest volum de corespondență și ca fiind o punere în valoare a colecțiilor acestei arhive, dat fiind că toate materialele cuprinse aici se află în diferitele colecții ale arhivei amintite; colectarea pieselor de corespondență cuprinse aici a presupus o muncă îndelungată, dat fiind că acestea se află dispersate în mai multe fonduri ale arhivei.

Studiul introductiv, semnat de Thomas Nägler, unul dintre cei mai renumiți specialiști în istoria sașilor ardeleni, întinde prin descrierea sa un arc peste timp, începând cu sosirea sașilor ardeleni în Transilvania, prezentând pe scurt dezvoltarea istorică și instituțională a acestora. Accentul cade pe epoca modernă, prin descrierea cadrului în care a evoluat activitatea lui Rannicher. Acesta s-a născut în anul 1823, făcând mai târziu parte din prima promoție a Academiei juridice din Sibiu, înființată în anul 1844. De aici, Rannicher va urca treptele carierei sale, întâi la Tabla regească din Târgu Mureș, timp în care a început și activitatea sa jurnalistică. În timpul Revoluției, a trebuit să se refugieze la București, apoi va pleca la Viena să reprezinte interesele Bisericii Evanghelice în cadrul unei delegații, rămânând acolo ca funcționar în Ministerul de Finanțe, apoi în cel pentru Culte și Învățământ; ulterior s-a implicat mult în promovarea reformelor în cadrul Bisericii Evanghelice. În anul 1863 a fost numit consilier gubernial, participând în același an și la Dieta de la Sibiu, apoi la cea din Cluj, peste doi ani, remarcându-se ca oponent al uniunii Transilvaniei cu Ungaria. În noile condiții ale dualismului, Rannicher a primit, mai mult formal, un post de consilier în Ministerul Culturii. Apoi, în noul context parlamentar, Rannicher va deveni deputat la Pesta, stabilindu-și reședința acolo încă din anul 1867. S-a opus mai târziu părăsirii partidului lui Deák de către ceilalți deputați ai sașilor. Rannicher a murit subit, la vârsta de 52 de ani, în toamna anului 1875; în anul următor a survenit una dintre cele mai mari rupturi din istoria sașilor ardeleni, și anume desființarea pământului crăiesc și înglobarea acestuia în teritoriile comitatelor.

În activitatea sa profesională, care a cuprins funcțiile sale deținute în cadrul mai multor instituții în care a avut deseori un cuvânt greu de spus, Rannicher nu a uitat niciodată să reprezinte cu demnitate națiunea sa, inclusiv în cadrul disputelor interne, care au izbucnit de fiecare dată când factorii decizionali ai sașilor ardeleni trebuiau să se regăsească în condiții mereu schimbătoare.

Corespondența cuprinsă în acest volum este atât de natură privată, cât și oficială. Printre destinatari regăsim, pe lângă soția și copiii săi, numeroase personalități importante ale vremii: J.A. Zimmermann, Johann Gött, G.D. Teutsch, Johann Carl Schuller, Friedrich von Sachsenheim, precum și pe episcopul baron Andrei Șaguna. Cele 129 de scrisori din primul volum sunt împărțite în „scrisori de familie” și „scrisori ale lui Rannicher către cercul său”, urmând ca al doilea volum să continue cea de-a doua categorie de corespondență, numărul total al scrisorilor fiind de 244.

Scrisorile de familie, care constituie o mică diviziune distinctă în economia volumului (38 de scrisori), ne permite să aruncăm câteva priviri în viața privată a omului și funcționarului Jakob Rannicher, pentru care corespondența reprezenta singura punte de legătură cu familia în desele momente în care era plecat de acasă, aflându-se la Pesta, Viena sau Cluj. Aflăm câte ceva despre drumurile sale, despre condițiile concrete de muncă pe care le înfrunta, dar pe această cale, Rannicher comunica și detalii care țineau de situația politică și de munca sa.

Partea cea mai consistentă, care conține piesele de corespondență strict legate de activitatea sa politică ori profesională, debutează cu o scrisoare către foștii săi colegi de la Academia juridică din Sibiu, în care îi roagă să doneze cărți la biblioteca acestei instituții (aprilie 1846). În această mică parte din Vormărz, în care încă nu se poate intui nimic despre vremurile care vor urma, Rannicher se preocupa mai ales de redactarea unor lucrări istorico-juridice, în paralel cu activitatea sa din Târgu Mureș, de unde pleacă marea majoritate a scrisorilor. El se va afla tot aici când izbucnește Revoluția în anul 1848, redactând la 26 martie o scrisoare către un prieten în care descrie situația de acolo. Urmează o cezură, până la 24 iulie 1849, când va trimite din Viena următoarea scrisoare; majoritatea pieselor de corespondență care urmează sunt trimise tot de aici, conținând importante informații relative la situația politică din Viena și la modul în care erau văzute aici chestiunile transilvănene, mai ales cele privitoare la activitățile sașilor ardeleni. În continuare, atât locul întocmirii, cât și conținutul scrisorilor vor urmări traiectoria activității lui Jakob Rannicher, oferind detalii interesante mai ales despre situația din momentul cotiturii politice, între căderea regimului neoabsolutist și instaurarea celui liberal.

Lectura acestor scrisori, care urmăresc o perioadă îndelungată din istoria Transilvaniei, marcată de numeroase cotituri, oferă atât specialiștilor, cât și celor interesați o gamă largă de informații, în care cele de ordin privat se împletesc cu cele legate de politică. Aceste informații, precum și prezentul volum, întregesc astfel cunoștințele editate asupra acestei perioade.

Loránd L. Mády

Attila VARGA, *Biserică, Stat și Franc-masonerie în Banat și Ungaria (1848-1889)*, vol. I-II, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2008, 622 pag.

„... Mi-am focalizat atenția”, mărturisește autorul, „asupra celor trei actori importanți de pe scena realităților maghiare din a doua jumătate a veacului al XIX-lea: Biserica, Statul și Franc-Masoneria, dar fără intenția de a-i prezenta în antiteză. Nu am intenționat nici să judec cu vehemență, nici să pun etichete și, cu atât mai puțin, să dau verdicte definitive” (p. 11). Așadar „titlul atent trifurcat”, așa cum remarca Sorin Mitu în prefața cărții, ar reprezenta deja o *mise en scène* (punerea în scenă).

La ce să ne așteptăm din partea acestei cărți? Este vorba despre o relație de iubire, armonioasă între cei trei actori enunțați în titlu? Sau, dimpotrivă, despre o relație antagonică, ireconciliabilă? Cine sunt, de fapt, acești actori: biserica, statul, francmasoneria? De ce Banat și Ungaria? De ce secolul XIX?

Cartea împlinește promisiunea făcută în titlu. Da, biserica este cea romano-catolică. Mai precis biserica romano-catolică din Banat, în raporturile ei cu arhiepiscopiile și primația ungară, și, mai ales, în relația sa directă cu papalitatea. Statul reprezintă autoritatea temporală, laică, fie ea habsburgică (înainte de 1867) sau maghiară (după 1867). Francmasoneria este definită prin organizarea ei în varianta maghiară, în ateliere, loje și Marea Lojă Simbolică Maghiară. Biserică, stat și francmasonerie cunosc, toate, momente de glorie în secolul națiunilor și în spațiul multiethnic bănățean.

Cartea nu este însă ceea ce ne-am așteptat. Ea este cu mult mai mult, derutant de mult. Din spatele actorilor aruncați în prim-plan, în lumina reflectoarelor, se ivește adevăratul personaj principal al cărții. Acesta este episcopia romano-catolică de Cenad, în intervalul cuprins între revoluția pașoptistă și moartea episcopului Alexander Bonnaz (1889). Toate drumurile, toate firele istorice și toate ițele pleacă de la și duc la episcopia de Cenad.

Structura cărții este deosebită. Pe de o parte, barocul titlurilor capitolelor și subcapitolelor, ornamentele de expresivitate lingvistică provoacă și captivează, în același timp. Autorul ne stimulează curiozitatea, vorbind despre „istoria secretă” a francmasonilor maghiari (cap. I), „Un papă în ofensivă și un diplomat în halat de casă” (cap. II.1.a), despre „preotul ștregar” (cap. II.4.b), despre „Biserica anglicană în Ungaria: un episcop din Banat dornic de ruptură” (cap. II.4.e), despre „Un caz celebru de